

Burjuvazinin “İnsan Bencildir” Tezinin Eleştirisine Doğru*

Nevzat Evrim Önal¹

¹ Beykoz Üniversitesi, Doktor Öğretim Üyesi

e-posta: evrimonat@gmail.com

Özet

Bu makalede bir insan davranışı olan bencilliğin insanın doğasının bir parçası, onun varoluş ve karakterinin ayrılmaz bir unsuru olduğunu savunan bilimsel-politik-felsefi tez (makale boyunca “insan bencildir tezi” olarak ele alınacaktır) incelenecek ve eleştirilecektir. Bu doğrultuda, insanın biyolojik ve sosyal gelişiminde bencilliğin nasıl ortaya çıktığı; insanın varoluşunun başından beri yerleşik bir insan davranışı olup olmadığı; tarihte sınıfsız toplulardan sınıflı toplumlara geçişle bencilce davranışlar arasında nasıl bir bağlantı olduğu ve kapitalist toplumun kendi tarihi boyunca bencilliğin genel kabul gören bilimsel görüş ve egemen ideolojide nasıl kavramsallaştırdığı incelenecektir. Makale bu incelemenin sonunda elde edilen bulgular ve geliştirilen ara savlardan yola çıkarak “insan bencildir” tezini eleştiren bir tartışma bölümüyle son bulacaktır.

Anahtar kelimeler: bencillik, işbölümü, işbirliği, marksizm, kapitalist üretim biçimi

Giriş

İnsanın maddeye dair, bilhassa da kendisine dair soyutlama çabaları, onun bilinci kadar eski olmakla beraber, bu çabanın bir bölümünün bilimsel yöntemler doğrultusunda yapılması ve objektif sonuçlar almaya başlaması görece yenidir. Ne var ki, insanın tüm bu süre boyunca kendi bilincini soyutlama, onun “ne” olduğunu tanımlama çabası hiç bitmemiş ve hep sonuçsuz kalmıştır. Bilimöncesi insan, kendi bilincini, kendi

maddi varoluşuna yabancılaşıp onu soyutlayabiliyor olduğu için, o maddeden ayrıksı bir şey zannedip “ruh” diye adlandırmış (Önal, 2017, s.231), hatta insanın bilimsel yöntemi geliştirmeye yönelik tüm çabaları boyunca ruhun bedendeki anatomik yeri önemli bir tartışma başlığı oluşturmuştur (Artuvan Korkmaz ve Nalçacı, 2017, s.141-147).

Bugün çağdaş bilim açısından bu tartışmada kısmi bir aşama kaydedildiği söylenebilir; artık kimse “ruh” kavramı üzerinden tartışmıyor. Ne var ki aynı tartışma, neredeyse aynı derecede metafizik bir soyutlama çerçevesiyle, “insan doğası nedir?” sorusu üzerinden yürümeye devam ediyor.

Bu makalede, meselenin yalnızca bir boyutu ile; “insan bencildir” teziyle ilgileneceğiz. Ancak başlarken, “insan doğası” tartışmasındaki pozisyonumuzu iki alıntı ile ifade etmekte fayda görüyorum.¹

6- Feuerbach, dinsel özü insan özüne indirger. Ama insan özü, tek tek her bireyin doğasında bulunan bir soyutlama değildir. Kendi gerçekliği içerisinde bu öz toplumsal ilişkilerin bütünüdür.

Bu gerçek özün eleştirisine girmeyen Feuerbach, dolayısıyla:

1. Tarihsel süreçten koparak dinsel duyguyu kendinde bir

* Başlarken, bu makalenin bitmiş değil sürmekte olan bir çalışmanın bir adımı olarak, bir müzakere dokümanı niteliğinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamak isterim. Bu bağlamda, yazışma adresinden görüş bildiren herkese minnettar kalacağımı, bir tartışma zemini olduğu her durumda da tartışmayı mantiki sonucuna kadar yürüteceğimi peşinen taahhüt ederim.

¹ Çevirilerde yapılan kimi zorunlu düzeltmelerle.

şey olarak saptamak ve soyut -yalıtılmış- bir insan bireyini varsaymak zorunda kalır.

2. Dolayısıyla insansal öz, ancak bir "tür" olarak, çok sayıda bireyi doğal olarak birleştiren içsel, dilsiz bir genellik olarak anlaşılabilir. (Marx ve Engels, 2004, s.23)

Varoluşlarının toplumsal üretiminde, insanlar, kaçınılmaz olarak, kendi iradelerinden bağımsız ve belirli ilişkilere girerler; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin mevcut gelişme derecesiyle örtüşür. Bu üretim ilişkilerinin bütünselliği, toplumun iktisadi yapısını; üzerinde belirli toplumsal bilinç biçimleriyle örtüşen bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi yaşamın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini koşullandırır. İnsanların varoluşunu belirleyen bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varoluşlarıdır. (Marx, 1993, s.23)

Dolayısıyla, tarihsel materyalist çerçeveye göre, bir insan topluluğunda belirli bir yaygınlıkta gözlenen herhangi bir düşünce ya da davranışın, o topluluğun maddi yeniden üretim sürecinde bir temeli bulunmak ve söz konusu düşünce ya da davranış bu maddi temelden yola çıkarak açıklanmak zorundadır. İnsana ya da insanlığa, maddi temeli gösterilmeksizin, ahistorik biçimde herhangi bir toplumsal özellik (zira tüm insan düşünce ve davranış aynı zamanda toplumsal olmak, insanla insan arasında bir ilişki niteliği taşımak zorundadır) izafe edilmesi ve bunun onun "doğasının" değişmez bir parçası olduğunun iddia edilmesi, ona ölümsüz bir ruh izafe edilmesinden farksızdır.

Bunu ifade ettikten sonra, bir de tartışmaya açacağımız "bencillik" kavramının ne olduğunu netleştirmeye

ihtiyacımız var. Türk Dil Kurumu (tarihsiz), bencilliği "yalnız kendini düşünmek, kendi çıkarlarını herkesinden üstün tutmak," Merriam-Webster (tarihsiz) ise "tüm bilinçli davranışın altında yatan dürtünün bireysel özçıkıkar olduğunu savunan doktrin" olarak tanımlıyor. Bu iki tanımda, bizim yapacağımız bencillik tanımı açısından iki önemli vurgu bulunuyor: Birincisi, bireysel çıkarın diğer çıkarlardan üstün olarak tanımlanması, ikincisi ise bunun bilinçli davranışlarla yapılması. Bu çerçevede makale boyunca tartışacağımız bencilliği şöyle tanımlıyoruz: *Bencillik, bireyin, kişisel çıkarlarını, bilinçli davranışlar ile, başka bireylerin ya da toplumun zararına olacak biçimde ilerletmeye çalışmasıdır.*

Bunu söylediğimizde, şunu da söylemiş oluyoruz: Bencillik, bilinci varsayar. Dolayısıyla hem sosyal bir varoluşu olan, hem de kendisini tüm varoluştan, bilhassa da hemcinslerinden ayıksı bir birey olarak soyutlayabilen, kendi davranışlarını önsel ve ardıl olarak bu çerçevede değerlendirebilen canlılara özgüdür. Mevcut bilğimiz dâhilinde, bu vurgu tartışmamızı insana daraltır. İkincisi, bencillik ilişkiseldir ve doğrudan ya da dolaylı, insanlararasıdır. Örneğin, insanın kendisi dışındaki canlı ya da cansız doğaya yönelik davranışları kuşkusuz etik kapsamında değerlendirilebilir ve değerlendirilmelidir; ancak bencilce olup olmadıkları yalnızca söz konusu davranışların diğer insanlara etkisi bağlamında değerlendirilebilir zira söz konusu davranışlar ancak bu dolayımında insanlararası bir ilişkisellik kazanır.

Son olarak, bu tartışmayı açmaya neden ihtiyaç duyduğumuzu ifade ederek giriş bölümünü kapatalım. "İnsan bencildir" savı, içinde yaşadığımız ücretli emek

sömürüsü ve bu sömürü yoluyla özel mülkiyet biriktirilmesine dayanan sermaye düzeninin, yani kapitalizmin egemen toplumsal sınıfı olan burjuvazinin, kendi sınıfsal tarihi boyunca, farklı dönemlerde farklı biçimlerde bazen felsefi, genelde ise “bilimsellik” kisvesi altında dile getirdiği bir iddiadır. İddiadır, ama kapitalist toplumun egemen ideolojisinin vazgeçilmez, vazgeçilemez bir parçasıdır. Yanlışlığı yaygın bir kanaat haline gelip gündemden düştüğü durumda ezilen sınıfa mensup emekçilerin düzenin meşruiyetine olan inancını kökten sarsacak derecede önemlidir.

İdealist olmadığımız için ve az önce insanların “bilincini belirleyen, toplumsal varoluşlarıdır” tezini kendi tezimiz olarak sunduğumuz için, burjuvazinin “insan bencildir” savının hâkim bir düşünce olma özelliğini yitirmesinin ancak kapitalist üretim biçiminin devrimci bir krize girmesiyle bağlantılı olabileceğini de *ipso facto* kabul etmiş oluyoruz.

Ama bu tarih bilincine sahip olduğumuz için bir şey daha biliyoruz: Görevimiz, bugünden, o güne hazırlanmaktır.

1. Doğanın büyük eşliğinin atlanmasında işbirliğinin rolü

1.1 Bilincin doğuşu

Dünyadaki tüm canlılığı bir soyağacı olarak ele alırsak; bu ağacın Homo sapiens yaprağını verecek olan dalında, ortadan kalkmış ve halen var olan türlerin hemen hepsi, insanın atası olanların ise hepsi aileden kalabalık sosyal gruplar halinde yaşayan canlılardır. Bu canlı grubu, birkaç istisna tür hariç, fiziksel zayıflığını öncelikle birlikte hareket ederek aşmış, ancak insansılar söz konusu olduğunda, Homo habilis’ten itibaren do-

ğayla mücadelede esas avantaj, giderek artan ensefalizasyon ile birlikte kazanılan bilişsel beceriler olmuştur (Altınışık, 2016).

Derinlemesine incelenmesi bu makalenin kapsamı dışında olmakla beraber, bu konuda iki ayağın üzerine kalkmayla birlikte devreye giren iki faktörün evrimsel süreçte bilhassa etkili olduğunu vurgulamak gerekir: Birincisi, etrafı incelikli biçimde manipüle etmeye zaten uygun biçimde evrilmiş olan ön üyeler bu sayede daha yoğun biçimde kullanılmaya başlanmış ve bu durum, eylem-düşünce diyalektiği çerçevesinde düşünsel becerilerin gelişmesini hızlandırmıştır. İkincisi ise, bir dizi evrimsel nedenle insan yavrusunun anne rahminde geçirdiği süre, bedensel gelişim sürecine oranla kısalmış, yavruların beyin gelişimi çok daha erken bir aşamadan itibaren anne bedeni dışında gerçekleştiği için çevresel etkiye açık hale gelmiş; bu da bilişsel gelişkinliği artırmıştır (Gould, 2005, s.61-67). Bunun dışında, yavruların daha uzun süre ve daha yoğun bir bakıma muhtaç olmaları, sosyal grup içinde işbirliği ihtiyacını şiddetlendirmiş, dolayısıyla işbölümünü (bu işbölümü henüz sınıfsal değil doğal bir işbölümü olsa da) karmaşıklştırmıştır.

İncelediğimiz konu açısından esas mesele de budur. Sonunda insan olacak canlının evrim sürecinde bireysel bilinç, yani topluluğun tüm üyelerinin hem kendilerini, hem de diğer topluluk üyelerini teker teker, ayrıksı bireyler olarak kavramaya başlaması; derinleşen ve giderek daha karmaşık, incelikli edimler (bilhassa alet kullanımından alet yapmaya geçiş) içeren işbölümü ile giderek gelişen bilişsel kapasite arasındaki diyalektik ilişkinin bir ürünüdür ve bir nitel sıçramadır. Bu nitel

sıçramanın zorunlu bir unsuru (sonucu değil, unsuru) dilin ortaya çıkmasıdır:

Dil, bilinç kadar eskidir, – dil, öteki insanlar için de varolan, ve yalnızca bu yüzden kişisel olarak benim için de gerçekten varolan pratik bilinçtir ve tıpkı bilinç gibi dil de, ancak, diğer insanlarla karşılıklı ilişki kurma gereksinmesiyle, zorunluluğuyla ortaya çıkar (...) Bilinç, demek ki, daha baştan toplumsal bir üründür. (Marx ve Engels, 2004, s.55)

Yani bilinç, ortaya çıkış anında toplumsaldır ve ona bu toplumsallığını sağlayan, dil kanalıyla dışsallaşmasıdır. İki ayağının üzerine kalkmış, alet kullanmaya başlamış, doğayı etkin biçimde manipüle edebilir hale gelmiş insansı, yüz binlerce yıllık birikimli ve sıçramalı evrim sürecinin sonucunda, hayatta kalmasını sağlayan, onsuz hayatta kalması imkânsız hale gelecek olan toplumu sayesinde bir birey olarak kendisinin de farkına varmış, henüz *Homo sapiens* olarak sınıflandırılmasa da “*sapiens*” yani bilinçli olmuştur.

1.2 Artı-ürün

Bilinç, bireye, kendi faaliyetine yabancılaşma, onu nesneleştirip, sanki kendisinin ayrılmaz bir parçası değil de kendisine dışsal bir şeymiş gibi inceleyebilme becerisi kazandırır. Dolayısıyla canlılar bilinç kazandıkça, yalnızca bazı işleri “nasıl” yapabileceklerini değil, yapmakta oldukları işi “nasıl daha iyi” yapabileceklerini de düşünebilmeye başlarlar. Burada “daha iyi”den kasıt tek bir şeydir: Aynı miktarda faydanın daha az emek verilerek, yani daha verimli biçimde elde edilebilmesi.

İnsanlığın sınıflı toplumlar tarihi boyunca tarihsel ilerlemesinin tamamı buna indirgenebilir: Emegın verim-

liliğinin yükseltilmesi. Geri kalan tüm ilerleme buna bağlıdır.

İnsan emeğinin verimliliğinin artırılmasının birbiriyle ilişkili iki yolu vardır. Birincisi, üretimde kullanılan emeğın daha etkin biçimde organize edilmesi; ikincisi ise yapılacak işe daha uygun, onu daha kolaylaştıran aletlerin geliştirilmesidir. Doğal olarak bu ikisi birbirinden bağımsız değildir; kimi geliştirilen aletler yeni bir organizasyon olmaksızın kullanılamayacağı için bunu dayatacaktır. Bir diğer nokta ise şudur: Emek verimliliği, giderek karmaşıklaşan işbölümü sayesinde yükselir ve işbölümü karmaşıklaştıkça, emek daha fazla toplumsallaşır.

Öte yandan, bu süreç salt evrimsel değildir. İnsanlık tarihi boyunca emek verimliliğini çok yükselten kimi teknik sıçramalar ile toplumun örgütlenmesindeki devrimci değişiklikler el ele gitmiştir. Bu bağlamda, konumuz açısından önemli olan ilk teknik sıçrama neolitik devrim, yani insanın bitkileri evcilleştirmesi ve avcı-toplayıcı üretimden tarımsal üretime geçmesidir. Üretim tekniğindeki bu değişim, toplumsal işbölümünün tamamen farklı bir biçimde yeniden kurgulanmasına, dolayısıyla toplumsal yaşantının bir bütün olarak yeniden kurgulanmasına (örneğin göçebe ya da en azından gezgin yaşantıdan yerleşik hayata geçiş) yol açmıştır.

Neolitik devrimi çok önemli kılan şey, yalnızca yaşanan değişimin ya da üretim artışının nicel boyutu değildir; bir niceliğın niteliğe dönüşümü söz konusudur. Tarımsal üretime başlamasıyla birlikte insan toplumu, tüm canlıların varoluşunun en temel, objektif sınırını aşmış, bir felakete uğramadığı müddetçe hayatta kalmak için

gereksindiği nesneleri kalıcı ve güvenilir biçimde, ihtiyacından fazla üretebilir hale gelmiş; yani artı-ürün ortaya çıkmıştır.

Buna dair iki not düşmek gerekir: Birincisi, bu durumu sağlayan şey de, tarımsal üretime geçişin yarattığı emek verimliliği artışıdır. Artı-ürün, (bu, tehlikeli bir basitleştirme olsa da) nihayetinde bir insanın emeğinin kalıcı olarak birden fazla insanı besleyebilir hale gelmesidir. Dolayısıyla artı-ürün, aynı zamanda artı-emektir; yani, artık toplumun yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için toplumsal emeğin tamamı değil bir kısmı yeterli olacağı için başka işlere ayrılabilir emektir.

İkincisi ise şudur: Bu devrimle birlikte insan, ataları olan tüm insansıların izinden giderek o güne dek sürdürmekte olduğu mücadeleyi kazanmış, doğal koşullara tabi olmaktan kurtulup kaderini kendisi çizebilir hale gelmiş, somut olarak ayağa kalkmasından milyonlarca yıl sonra soyut olarak da ayakları üzerine doğrulmuştur. Bu makalede eleştireceğimiz, burjuvazinin bilimsel görünen ideolojik çarpıtmaların en bilinenlerinden biri, Kubrick'in (1968) 2001: Bir Uzay Macerası filmidir. Filmin başında yer alan "İnsanın Şafağı" bölümünde, senfonik fon müziği ilk kez bir insansı eline kurumuş bir kemik alıp sağa sola vurmaya başladığında kreşendoya ulaşır. Oysa insanın varoluşunun bir fon müziği olsaydı, o müziğin kreşendoya ulaşacağı, "İnsanın Şafağı" denecek an, artı-ürünün ortaya çıkışı olurdu.

İnsanın şafağı söktüğü, yani insan doğayla olan mücadelesini kazandığı andan itibaren, insanlığın temel ilişkisi insan-doğa ilişkisi değil, insan-insan ilişkisi

haline gelir. Bu, tarihin ilk ve ilkel sınıfsız toplum döneminden, birbirini izleyecek sınıflı toplumlar dönemine geçiştir. Dolayısıyla Kubrick'in eserinde basit bir senaryo hatası değil taammüden yapılmış bir çarpıtma söz konusudur. Başka sayısız bilim ve sanat eserinde de yapılan bu çarpıtma ile insanlığın, *Homo sapiens*'ten milyonlarca yıl önce, alet kullanmaya başladığı andan itibaren öncelikle birbiriyle çatıştığı, kavradığı sopayla ilkin kabiledaşının kafasını yarıdığı iddia edilmektedir. Oysa toplumsal ilişkiler örüntüsünün temel karakteri, ancak artı-ürün ortaya çıktığı andan itibaren çatışma halini almıştır ve o ana dek yaşanan tüm ilerlemenin devindiricisi insanın doğa karşısındaki işbirliğidir.

2. Topluluk-içi çelişki ve çatışmanın evrimi

2.1 Sınıfların ortaya çıkışı

Artı-ürünün ortaya çıkışıyla birlikte, toplumsal emeğin bir kısmının temel, yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasından başka işlere ayrılabilmesi mümkün hale geldi ve bunun bir dizi sonucu oldu. Doğrudan üretken olmayan işlere vakit ayırabilir hale gelen insanın bu artı-emeği esasen üç başlıkta kullandığını söyleyebiliriz: Emek üretkenliğini artıracak daha karmaşık alet ve yöntemler geliştirmek, büyüyen toplumla birlikte ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara (barınma, sanitasyon vb.) çözümler geliştirmek ve dinlenip eğlenmek.

Boş ya da serbest zaman olarak da tanımlayabileceğimiz üçüncüsü, yani çalışmama hali, aynı zamanda artı-emeğin en saf haliydi. Ne var ki, bunun ortaya çıkması, aynı zamanda daha önce var olmayan yeni bir soruyu beraberinde getirmişti: Artı-emeğin olmadığı toplumda, toplumu oluşturan tüm bireyler sürekli olarak gündelik hayatın yeniden üretilmesi için faal olmak zo-

rundaydı. Toplumsal emek temel ihtiyaçların üretimine ancak yettiği, en fazla avcı-toplayıcılığa elverişsiz kış mevsimi için bir miktar ihtiyat stoku yapılmasına imkân verdiği için ve bu üretimden birileri ihtiyacından fazla aldığı için, başka birilerinin ihtiyacını karşılayamayacağı, bunun sonucunda çalışamaz hale geleceği ve topluluğun yaşam mücadelesi bu yüzden sekteye uğrayacağı için, bu toplumda bir “bölüşüm sorunu” yoktu; herkes ihtiyacı kadarını tüketir, bir kıtlık söz konusuysa hep birlikte katlanırdı. İlkel toplumun “komünal” niteliğinin temelinde bu doğal mecburiyet vardı. Aynı sebepten dolayı, bu toplumdaki herhangi bir bireyin çalışmaması mümkün değildi, hatta genelde toplum, çalışmayacak hale gelen yaşlı veya kalıcı biçimde sakatlanmış bireyleri ölüme terk ederdi (Özbek, 2007, s.450). Artı-emeğin ortaya çıkması ise, eşitsizliği kendiliğinden ve zorunlu olarak yaratmış olmasa da, mümkün hale getirmişti. Artık birileri çalışmadan yaşayabilirdi.²

Elimizdeki bilgiler, süreklileşmiş aylaklık ile özel mülkiyet arasındaki birlikteliğin ilk olarak toplumsal işbölümünde bizzat üretimde yer almayıp toplumun ihtiyat stoklarının güvenlik ve kontrolünü üstlenmiş olanların, konumlarının sağladığı olanağı kullanarak bu stokları toplumsal bir kaynaktan sınıfsal bir mülkiyete dönüştürmesi sonucunda ortaya çıktığını gösteriyor. Marx'ın *Kapital*'de (2004, s.50) kullandığı benzetmeyle ifade edersek, hububat stokları halinde kristalize olmuş ölü emeği; yani harcanmış ve bir kullanım değerine, faydalı

bir nesneye dönüşmüş olan insan emeğini kontrol edenler, canlı emeği yani tüm toplumsal üretimi de kontrol eder hale gelmiştir. Böylelikle ilk kez insanla insan arasında salt fonksiyonel değil sınıfsal bir işbölümü olan üretim ilişkisi ortaya çıkmış; sınıflı toplumlar tarihi başlamıştır.

Sürecin ne denli kendiliğinden ya da tasarlanarak gerçekleştiğinin tartışılması bu makalenin kapsamını aşıyor; ancak üretim ilişkisi kavramını kısaca açmamız yararlı olacaktır. Üretim ilişkisi, az önce ifade ettiğimiz gibi bir toplumsal işbölümüdür ama bu işbölümü salt fonksiyonel değildir. En genel anlamda bir üretim ilişkisi; (1) Toplumsal üretimin kimler tarafından kontrol edildiğini, (2)toplumsal emeğin kimler tarafından harcadığını ve (3)ürünlerin nasıl bölüşüldüğünü düzenleyen, meşru ve sürdürülebilir bir kurallar bütünüdür. Bu ilişki, kurulduğu andan itibaren, insan topluluğunun içinden biri ötekinin artı-emeğine el koyan, biri egemen diğeri ezilen iki toplumsal sınıf çıkartır. Bu ikisi dışında toplumsal sınıflar, yani orta sınıflar kuşkusuz var olabilir ve her zaman var oldular; ancak tarihte ortaya çıkmış her sınıflı toplum, nihayetinde egemen ve ezilen sınıfın arasındaki üretim ilişkisi üzerine kuruluydu ve kuruludur.

Sınıfsal işbölümünün salt fonksiyonel olmamasının anlamı şudur: Üretim ilişkisi, bir istismar ilişkisidir ve mevcut koşullar dâhilinde ezilen sınıfın bireylerinin, bu ilişki olmaksızın yaşayacaklarından daha kötü, egemen sınıfın bireylerinin ise daha iyi maddi koşullarda yaşa-

² Artı-ürünün neolitik devrim olmaksızın, doğanın cömertliği sayesinde baştan var olduğu coğrafyalarda ise insanlık bu aşamaya hiç gelememi. Doğayla mücadele etmek için sürekli kendisini geliştirmek zorunda olmayan insan gelişmedi (Marx, 2004, s.488) ve bu insan toplulukları, hallerinden memnun ilkel komünal kabileler olarak varlıklarını sürdürdüler; ta ki tarihin bir noktasında sınıflı toplumlar tarafından keşfedilip, zalimce kolonize edilene kadar.

masını sağlar.

Bireysel bir davranış olan bencilliğin sınıfsal temeli budur.

2.2 Bencilliğin sınıfsal temeli

Şu ana kadar iki temel tez öne sürmüştük: Birincisi; henüz artı-ürünün olmadığı ilkel komünal toplumlarda bencillik ancak koşulların izin verdiği istisnai durumlarda gerçekleştirilebilecek “lüks” bir davranış olabilir, insan sosyalliğinin sürekli ve kalıcı bir parçası olamazdı. Bu toplumlarda fonksiyonel bir yönetim ve topluluk içi şiddet ilişkileri vardysa da (ki, bir ölçüde olduğunu düşünmemiz için çokça neden var) bu ilişkiler tekil bireylerin değil topluluğun maddi çıkarını koruyacak ve ilerletecek nitelikte olmalıydı. Artı-ürünün olmadığı, yaşam savaşı vermekte olan bir toplumda egemenlik asalaklık olamazdı. İkincisi; insan topluluklarının içsel çıkar çatışmalarının kalıcı ve yapısal nitelik kazanması yalnızca artı-ürünün değil, üretim ilişkileri ve toplumsal sınıfların ortaya çıkması ile gerçekleşmişti. Yani topluluk-içi çıkar çatışması önce bireysel değil, önce sınıfsal olarak yapısallık kazanmıştı.

Burjuvazi tarihi, antropolojiyi, arkeolojiyi, hatta biyolojiyi çarpıtarak bu iki gerçeği, yani insan toplumlarında topluluk-içi çıkar çatışmasının ne ezeli ne de bireysel olduğunu gizlemeye çalışır. Zira bencilliğin kökeni bireysel değilse, ezilenler egemenlerle aynı etik suçu paylaşmıyor demektir ve eğer topluluk-içi çıkar çatışması ezeli değilse, bir başlangıcı varsa, bir de sonu olacaktır (Şen, 2018, s.177).

Sınıflı toplumların ortaya çıkışını, yani toplumun tanımlı bir kesiminin, geri kalanının emeğini istismar ederek kuşaktan kuşağa devrolacak bir asalak varoluş

geliştirmesini mümkün kılan artı-ürün, bireysel bencilliği de mümkün hale getirmişti. Sınıfsal emek istismarı ve bireysel bencillik aynı şey değildi, ancak tarih sahnesine adeta ikiz kardeşler gibi çıktılar ve doğdukları andan itibaren hep birlikte evrildiler. Sınıfsal egemenlik, en büyük ve en çeşitli bencillikleri yapma özgürlük ve olanağını egemen sınıf mensuplarına sağlamakla kalmıyordu. Üretim ilişkisine içkin toplumsal bir zorunluluk olmakla beraber, somut gerçeklikte bireyin başka bireyleri istismar etmesi anlamına geldiği için; o güne dek yalnızca istisnai durumlarda yapılmış ve toplumun ortak çıkarına olmayan her türlü bireysel çıkarıcı davranışa da meşruiyet kapısını aralıyordu. Diğer sınıfların, özellikle de ezilen sınıfların mensupları ise bencilce davranışları küçük, gündelik kazançlar için, bilhassa da üzerlerindeki sınıfsal egemenliğin yarattığı yükü kendi içlerinde eşit paylaşmamak için yapıyordu. Yani bencillik, toplumsal hiyerarşide yukarıdan aşağı, egemen sınıftan orta ve ezilen sınıflara doğru yayılan bir niteliğe sahipti.

2.3 Kapitalizmden önce ve kapitalizm doğarken

Böyle olmakla beraber, tarihte bencilliğin bir erdem olarak lanse edilmesi kapitalist üretim biçiminin hâkim üretim biçimi ve burjuvazinin egemen sınıf haline gelmesiyle başlar. Yani bir insan davranışı olarak bencillik, ortaya çıktığı andan itibaren değil, spesifik tarihsel koşullar altında “ayıp” bir şey olarak görülmekten çıkıp, olumlanır olmuştur.

Bunun sebebi şudur: Ne kadar her sınıf egemenliğinin meşruiyetinin temelinde, egemen sınıfın, kendi çıkarlarını herkesin ortak çıkarı olarak gösterebilme becerisi (Marx ve Engels, 2004, s.59) olsa da; kapitalizmden

önceki üretim biçimlerinde toplumun egemen ve ezilenleri, açıkça ayrı dünyaların insanları olarak tanımlanmışlardı. Bir köle, efendisinin refahı arttıkça kendisini daha az çalıştıracakını zannediyor ya da bir serf, senyörü güçlendikçe kendisinin de daha güvende olacağını düşünüyor olabilirdi; ama hiçbiri bu çıkar birlikteliğinin bir aynılık anlamına geldiğini düşünmez, “sonuçta ikimiz de insanız” demezdi. Kişilerin düşüncelerinin ötesinde, bu toplumların üstyapısı da buna göre kurgulanmıştı; köleyle efendi, senyörle serf aynı kanunlara tabi değillerdi. Bu toplumsal yapıların meşruiyeti, esasen egemenlerin elindeki zor gücünden ve bu gücün yansması olan “güçlü haklıdır” (might makes right) düşüncesinden ürer, bu toplumların ayrılmaz bir unsuru olan dogmatik dinsel inançlar da esasen bu düşüncenin mistifiye edilip yeniden üretilmesine dayalı olurdu.

Bir üretim biçiminin başka bir üretim biçiminin yerini alması toplumsal bir devrimle gerçekleşir; ancak tarihte kendi toplumsal devrimini bir siyasal devrim yaparak, yani devleti ele geçirerek öznel olarak zorlayan ilk sınıf burjuvazi olmuştur. Burjuvazi, feodal egemenliği yıkmak için ona sadece askeri değil ideolojik olarak da saldırmış; bu mücadelede ezilen kitleleri kendi yanına çekebilmek için onları rejime bağlı tutan dinsel dogmanın karşısına aydınlanmayla çıkmıştır. En açık ifadesini Fransız Devrimi’nde bulan ve sonra hemen her burjuva devriminin sloganı olan “Özgürlük, Eşitlik, Adalet” üçlemesi, özel mülkiyetin kaldırılmadığı hatta mutlaklaştırılıp dokunulmaz hale getirildiği³ ortamda şu manaya gelmektedir: Yeni toplumda tüm yurttaşlar aynı insan yapısı kanunlara tabi olacak ve

birbirleriyle herhangi bir zora başvurmada ve zorlanmadan, serbest ekonomik ilişkilere gireceklerdir.

Kuşkusuz her sınıf egemenliği son tahlilde zora dayalıdır, ama burjuvazi, kendi devrimini yapar ve demokrasisini kurarken ezilen emekçi sınıflara, eski egemen sınıfların aksine “dediğimi yap, yaptığımı yapma” değil, “dediğimi de yap, yaptığımı da” demiştir. “İnsan bencildir” tezinin ideolojik zemini budur.

3. Burjuva düşün dünyasında bencilliğin kavramsallaştırılmasının tarihselliği

Bu bölümde, “insan bencildir” tezinin tarihsel evrimini inceleyeceğiz. Bunu yaparken amacımız, bencilliğin bir erdeme dönüştürülmesinin ahlaki eleştirisini yapmak değil. Zaten burjuvazinin, en azından başlangıçtaki pozisyonu, bencilliğin kötü bir davranış değil bir erdem olduğunu iddia etmek değil, bireylerin bencilce davranışlarının doğru toplumsal koşullar sağlandığı takdirde toplumun zararına değil yararına olacağını savunmak olmuştur. Bu, aslında, Marx ve Engels’in Komünist Manifesto’daki en önemli pasajlardan birinde ifade ettiği durumun rasyonalize edilmesi ve meşrulaştırılmasıydı:

*Burjuvazi, egemen konuma geldiği her yerde, tüm feodal, ataerkil, kırsal kesime özgü gönül okşayıcı ilişkileri yerle bir etmiştir. [Feodal dönemdeki] insanı doğal üstlerine bağlayan alaca bulaca feodal bağları gaddarca koparmış ve insan ile insan arasında yalın çıkardan, duygu tanımayan “nakit ödeme”den başka hiçbir bağ bırakmamıştır. Dindarca vecdin, şövalyece coşkunun, “yontulmuş” kasabalıya özgü geçmiş zaman özleminin mübarek ürpertilerini, **bencil** [ABC] hesapçılığın buz gibi sularında boğmuştur. (Marx ve Engels, 2016, s.11)*

³ Burjuva devrimlerinin en önemli unsurlarından biri feodal egemenliğin elinden müsadere yetkisinin alınmasıydı.

Burada dikkat edilmesi gereken şudur: Bu durumun rasyonalize edilmesi ve meşrulaştırılması yeni egemen sınıf açısından yalnızca ideolojik değil aynı zamanda teorik bir ihtiyaçtı. Yükselişle birlikte aydınlanma sürecini de tetiklemiş olan kapitalizm, kendisine yönelik bilimsel soyutlamalara ihtiyaç duyuyordu. Bu bilim (ki, adına “siyasal iktisat” denecekti) kuşkusuz “objektif” olamazdı zira burjuvazinin çıkarlarının teorik ifadesiydi; ama burjuvazinin devrimci niteliğini sürdürdüğü bu dönemde onun ekonomik ve siyasi egemenliğinin tüm toplumun çıkarına olduğuna yönelik soyutlamalar, salt ideolojik bir propagandadan öte halen bilimseldi.

Sermaye birikiminin bu dönemde iki temel devindirici vardı: Eski rejimden kalan servetlere el konması ve serbest rekabet. Birincisini burada detaylıca ele almaya-
cağız, ancak ikincisi bizim açımızdan hayli önemli; zira Engels tarafından (1993, s.369) kişinin kendisiyle aynı sınıfa mensup başka bireylerle düşmanca karşı karşıya gelmesi olarak tanımlanan rekabet basitçe bencillikle aynı şey olarak görülemez ama sınıf-içi bir çekişme olarak bencillığe, sınıflararası emek sömürsünün olduğundan daha yakındır. Rekabetin herkesin çıkarına olduğu, her birey kendi çıkarını maksimize ederse toplumsal çıkarın da maksimize olacağı iddiası ise siyasal iktisadın en temel postülalarından biriydi (Smith, 2006, s.357). Ne var ki iş burada kalmıyor, toplumsal işbölümünün de bireysel çıkar gözetken bencilce davranışlarla oluştuğu ve sürdürüldüğü savunuluyordu:

[Yetişkin hayvanın] doğal hali ile başka hiçbir canlı yaratığın yardımına ihtiyacı yoktur. İnsanın ise, hemen bir düzine soydaşının yardımına ihtiyacı vardır. Bu yardımı yalnızca onların iyilikseverliğinden beklerse, eli

böğründe kalır. Onların bencilliğini kendi lehinde ilgilendirip, dilediğini yapmalarının menfaatleri gereği olduğunu onlara gösterebilirse, insanoğullarını razı etmesi olasılığı çoktur. Bir başkasına, herhangi bir alış-veriş önerisinde bulunanın yapmak istediği budur. (...) Yemeğimizi, kasabın, biracının ya da fırıncının iyilikseverliğinden değil, kendi çıkarlarını kollamalarından bekleriz. (Smith, 2006, s.16)

Smith bu satırları yazdığında, henüz insanın diğer tüm canlılar gibi evrimsel sürecin bir parçası olduğu, dolayısıyla hayvan-insan ayrımının bu şekilde yapılamayacağı bilimsel olarak bilinmiyordu. Ne var ki, biliniyor olsaydı dahi, Smith, belki farklı ifade etmek zorunda kalacak ama yine de aşağı yukarı bu tezi savunmak zorunda kalacaktı: Zira insanın devindirici motivasyonunun bireysel çıkarları olduğunu (ve kapitalizmin “özgür insan”ını başka bir şeyin devindirmeyeceğini) merkeze koymadan, en temel ihtiyaçların dahi ancak mübadele sonucu elde edilebileceği ve mübadele edecek bir şeyi olmayanın sokak ortasında açlıktan ölmesinin “doğal” olduğu başka türlü meşrulaştırılamazdı. İki kavram kökten yadsınmalıydı: Karşılıksızlık ve kolektivizm.

Bu soyutlama, modern sınıfların henüz kendi diyalektik gelişme süreçlerinin başında olduğu, burjuvazinin esasen küçük ölçekli sermaye sahiplerinden oluştuğu, işçilerin ise çoğu topraktan yeni kopup kentlileşmiş, henüz kendi içinde örgütlenmemiş ve bu küçük ölçekli mülk sahiplerine emeğini satan mülksüzler olduğu dönemde gayet uygundu. Ne var ki, kapitalizmin gelişimindeki bir eğilim, kendi başına bu soyutlamanın geçerliliğini sürdürmesini imkânsız kılıyordu: Rekabetin doğal sonucu tekelleşmeydi ve sermaye tekelleş-

tikçe serbest rekabet ortadan kalkmak, piyasanın “gö-rünmez eli” yerini tekellerin, London’ın (1972) “demir ökçe” olarak soyutladığı egemenliğine bırakmak zorundaydı. Smith bu gidişatın farkındaydı (2006, s.143) ama yapılabilecek bir şey yoktu zira tekelleşme bir arıza değil, kapitalist üretim biçiminin kaçınılmaz bir eğilimiydi (Lenin, 1998, s.19).

Burjuvazinin devrimci dönemini bir tarihsel periyot olarak Fransız Devrimi (1789) ile başlatmak ve onun proleter nitelikli son yükselişinin gaddarca boğulduğu Paris Komünü ile (1871) bitirmek mümkündür. Bu asır boyunca burjuvazi, bir yandan maddi açıdan sermayenin tekelleşmesi ile, diğer yandan, bilhassa 1848 devrimlerinin sonucunda eski rejimin unsurlarıyla işçi sınıfına karşı uzlaşarak devrimci niteliğini geride bırakmıştır. Lenin (1998, s.26), kapitalizmin en yüksek ve mutlak anlamda gerici aşaması olan emperyalizmin doğuşunu 1873 bunalımına bağlamaktadır. Aynı zamanda burjuva uygarlığının yaşadığı ilk büyük ve yaygın ahlaki (“ideolojik” de diyebiliriz) çöküntü olan Uzun Bunalım (1873-1893) dönemi, eski toplumun metafizik ahlakını yıkmış ama yerine maddi çıkar hesapçılığından başka bir şey koyamamış olan burjuvazinin bıraktığı boşluğun büyüklüğünü gösteriyordu. Ve küçük burjuvazinin bir temsilcisi olan, en önemli tespiti “bir boşluğun içine uzunca bakarsan, o da senin içine bakar” olan Nietzsche (1990, s.102), imdada yetişiyordu:

Egoizmin Doğal Değeri. — *Bencilliğin değeri, ona sahip olanın fizyolojik değeri kadardır: değeri çok büyük olabilip hiçbir değeri olmayabilir ve aşağılık olabilir. Her bireye, yaşamın yükselen çizgisini mi, alçalan çizgisini mi serimlediği açısından bakılabilir. Bu ko-*

nuda bir karar verildiğinde, onun bencilliğinin değerinin ne olduğuna ilişkin bir kural da elde edilir. Çizginin yükselişini serimliyorsa, aslında onun değeri olağanüstüdür — ve onunla birlikte bir adım ileri giden genel yaşamın uğruna, kendisi için en iyi koşulları yaratma ve koruma çabası da aşırı olabilir. Halkın ve felsefecilerin bugüne kadar anladığı anlamıyla birey, “Individuum”, bir yanılgıdır: kendi başına bir şey, bir atom, “zincirin bir halkası” değildir, eski zamanlardan miras kalmış değildir — kendisine kadar varan tüm bir insanlık çizgisinin bizzat kendisidir... Alçalan çizgiyi, çöküşü, kronik yozlaşmayı, hastalanmayı serimliyorsa (— Hastalıklar; genel olarak çöküşün sonuçlarıdır, nedenleri değil), fazla bir değeri yoktur onun, hakkaniyet, gelişmişlerden olabildiğince az şeyi almasını gerektirir. Onların ancak bir asalağıdır... (Nietzsche, 2010, s.79-80)

Görüldüğü üzere özgürlük, eşitlik, adalet idealleri çöpe gitmiş ve topluma katkısı olmayan ya da olmadığı düşünülen “aşağılık” bireylerin toparlanıp gaz odalarına gönderilmelerine varacak bir sürece girilmiştir. Bu süreçte Nietzsche, insandan üst-insana (Übermensch) sıçrama bağlamında yeni bir birey tahayyül etmektedir. Bu bireyin temel devindiricisi maddi çıkar değil, iktidar istenci ya da iktidara yönelen istenç (will to power) olarak tanımlanmaktadır ve bu istenç doğrultusundaki davranış da “iyi ve kötünün ötesindedir” (Nietzsche, 1990, s.144). Böylelikle, bireysel bencilliğinin motivasyonu çarpıtılmakta, asıl motivasyon olan bireysel maddi çıkarın tekelleşmiş dünyadaki kifayetsizliğini kamufle edecek sahte (ve son tahlilde metafizik) bir motivasyon konmaktadır. Böylelikle toplumun maddi yapısı karşısında kifayetsiz olan bireyin emeği olmasa

da iradesi (siz “ruhu” diye de okuyabilirsiniz) kurtarılmaktadır.

Kapitalizm geliştikçe hiçleşen bireye büyüklük kompleksi pompalamanın fikir babası Nietzsche’dir ve onun bencillik tanımı ve nihilist olarak tanımlanabilecek birey tahayyülü, bencilliğin kifayetsizleştiği bir döneme çok uygundur.

Burjuva uygarlığı, ilginç bir diyalektiğin sonucunda, bu dönemden sosyalizm sayesinde geçici bir süreliğine çıktı. Emperyalist devletlerin Uzun Bunalım’ı yaratan maddi sıkışmadan kurtulmak için giriştikleri paylaşım savaşına Rusya emekçi sınıfları devasa bir tepki verdi ve Büyük Ekim Devrimi ile temelleri atılan Sovyetler Birliği, tarihçi Hobsbawm’ın “Kısa 20. Yüzyıl” olarak tanımladığı dönemi açtı. Bu dönemin temel motivasyonu sosyalizmin alt edilmesi idi ve 2. Dünya Savaşı’nda yaşanan büyük yenilgi, bu işin kolay olmayacağını herkese göstermişti. Henüz savaştan önce ABD’de “New Deal” ile başlayan, burjuvazinin kimi ödünler vermeyi kabullendiği ve yönlendirmesi devletçe yapılan Keynesçi ekonomi-politik model, savaş sonrasında emperyalist ülkelerde refah devleti, ikinci kuşak kapitalist ülkelerde ise kalkınmacı devlet uygulamalarıyla kurumsallaştı.

Maddi olarak verilen ödünlerin ideolojik bir geri çekilmeyle de sonuçlanması, emperyalizmin sosyalizm karşısındaki yenilgisini tamamlardı. Bunun olmaması için çok şiddetli bir ideolojik karşı saldırı başlatıldı. Bu saldırı sadece sosyalizme değil, aynı zamanda kapitalist ülkelerde işçi sınıfına verilen ekonomik ödünlere de karşıydı. Dönemin ideologları, bu ara dönem atlatıldı-

ğında adeta birer aziz ve azizeye dönüşecek olan Orwell, Hayek, Friedman gibi insanlardı ve artık burjuvazinin temel argümanı, eşitlik ve özgürlüğün insanlığın ortak idealleri olmaktan çıkartılıp, birbirlerinin karşısında konumlandırılmalarıydı.

Bu düşünceyi mantıki sonucuna kadar götüren, Sovyetler Birliği kaçkını Ayn Rand oldu ve o mantıki sonuç öyle açık sözlüydü ki, Rand diğerlerinin gördüğü ihtimamı pek göremedi ve diğerleri Nobel’lerle ödüllendirilirken o ikinci sınıf bir ideolog olmaktan öteye yükseltilmedi. Rand’a göre tarihin devindiricileri, topluma hiçbir şey borçlu olmayan vizyonerlerdi (Rand, 1993, s.678) ve yalnızca vizyonerler üretken, insanların geri kalanı ise asalaktı. Nietzsche’nin Übermensch’inin yeni ihtiyaçlara göre revize edilmiş hali olan bu vizyonerler, insanlık içinden çıkan yegâne bireylerdi; zira Rand’ın diyalektiğin tam tersi olan objektivist çerçevesinde özne-nesne ilişkisi, özne olmayan asalak grupları (ve hepsinden önemlisi asalaklığın kurumsallaşmış halini ifade eden Keynesçi ya da sosyalist devleti) da içeren bir objektif gerçeklik ile, bu gerçekliği duyumsayan mutlak özne olan birey arasında kuruluyordu.

Bu çerçeve, en önemli ifadesini Rand’ın Atlas Omuz Silkti (Atlas Shrugged) eserinde buldu. Vizyoner bireylerin asalaklar toplumunu dize getirmesini anlatan (Rand’a göre bu bir “grev”di) eserin metaforu, dünyayı omuzlarında taşıyanların sonunda umursamamanın ifadesi olan omuz silkerek bu yükten vazgeçmeleri idi.⁴ Bu mücadelenin mimarı olan John Galt isimli karakterin yemini de, Rand’ın bireyciliğinin manifestosu nite-

⁴ Rand’ın Atlas’ın ilhamını, New York’ta bulunan Rockefeller Plaza’nın önündeki Atlas heykelinden aldığı rivayet edilir. Heykel 1937’de açıldığı,

liğindeydi:

Hayatım ve ona olan aşkım üzerine yemin ederim ki, başka hiçbir insan uğruna yaşamayacağım ve başkasından da hayatını benim uğruma yaşamasını talep etmeyeceğim. (Rand, 1996)

Bu düşünsel hat, Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği ideolojik olarak geri çekildikçe etki alanını genişletmiş ve nihayetinde 1970'lerin ortasından itibaren emperyalizmin savunmadan çıkıp tekrar saldırıya geçmesi olarak tanımlanabilecek neoliberal dönemle birlikte, kapitalist dünyada muhalefet konumundan iktidara yükselmiştir.⁵

Böylelikle, kapitalizmin doğuşunda klasik ekonomi-politik tarafından serbest rekabetin topluma faydası üzerinden meşruiyet atfedilen bencillik, yaklaşık iki yüz yıl içerisinde bu şartın prangasını çıkartıp atmış ve bireyin, yasalara karşı gelmediği müddetçe, maddi çıkarlarını başkalarına ne zarar verirse versin ilerletmesi “oyunun kuralı” olarak gayrimeşru davranışlar evreninden çıkıp meşru davranışlar evrenine girmiştir.

Bu sağlandığında, geriye tek bir ihtiyaç kalmıştır: Kapitalizmin mevcut gelişkinlik düzeyinde her gün somut ekonomik gerçekler tarafından altı oyulacak olan bu etik kazanımı, doğa bilimlerini göreve çağırarak güvence altına almak. Bu korkunç çarpıtma işi ise, son kırk yıl boyunca bilime en fazla katkısı sağlayan olmasa

da hakkında en fazla konuşulan biyologa düşmüştür:

Artık görebiliyoruz ki organizma ve organizmalar grubu öyküdeki taşıyıcı rolü için gerçek rakiplerdir ancak ikisi de çoğaltıcı rolü için birer aday dahi değildir. "Bireysel seçim" ve "grup seçilimi" arasındaki ihtilaf alternatif taşıyıcılar arasında bir ihtilafır. Bireysel seçim ve gen seçilimi arasındaki ihtilaf ise bir ihtilaf değildir; zira gen ve organizmanın öykü oynamaya aday oldukları çoğaltıcı ve taşıyıcı rolleri farklı ve birbirlerini tamamlayan niteliktedir.

Bireysel organizma ve organizmalar grubu arasındaki, taşıyıcı rolü için rekabet ise gerçek bir rekabettir ve çözüme kavuşturulabilir. Benim görüşüme göre sonuçta zafer, belirgin biçimde, bireysel organizmanın olmuştur. Grup fazlasıyla yüzer-gezer bir oluşumdur. Bir geyik, aslan ya da kurt sürüsü basit bir bağdaşıklık ve amaç birliğine sahip olabilir; ama bu, tekil bir geyik, aslan ya da kurdun bedeninin bağdaşıklık birliği yanında önemsizdir. (Dawkins, 2006, s.254-255)

Neo-pozitivizmin teorik sorunlarını hakkıyla tartışmak bu makalenin sınırlarını aşar, ancak şu kadarını söylemek ön açıcı olacaktır: Neo-pozitivizm, klasik pozitvizmin bir adım ötesine geçmiş, bilincin maddeye etkisini yadsıyarak maddenin hareketini mutlaklaştırmakla kalmayıp, bilinç sahibi olmayan maddeye bilinç atfederek metafiziğe varmıştır. Dawkins kitabın 30. yıl-

kitap 1957'de yayınlandığı ve Rand 1951'den itibaren New York'ta yaşadığına göre, bu rivayetin gerçeğe işaret ediyor olması gayet mümkündür. Rivayet veya değil, ABD'deki Objektivist hareketinin sembolü o heykeldir ve Atlas Omuz Silkti'nin, önsözü Leonard Pekinoff tarafından yazılan 50. yıldönümü baskısının (Rand, 1996) kapağında söz konusu heykelin resmi bulunmaktadır.

⁵ Bir başka rivayete göre, neoliberalizmin “demir leydi”si Margaret Thatcher, partisinin iç tartışmalarından birinde sunucunun argümanlarını solcu bulduğunda sözünü kesmek için çantasından Hayek'in Özgürlüğün Anayasası kitabını çıkartıp masaya vurur ve “bizim inandığımız budur” der. Bu da kuşkusuz bir rivayet; ama Marie Antoinette'in “ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler” sözü de rivayetti...

dönümü baskısında (2006, s.vii) kitabın ismindeki “bencil” kelimesinin içeriği yanlış yansıttığını iddia etmektedir, ama içerikten bağımsız olarak kitabın ideolojik işlevi açısından ismi doğrudur. Zira genler bencilse, onlar karşısında kifayetsiz olan bilinç ne yapabilir ki?

Bunun ötesinde, yukarıdaki alıntıda görüleceği üzere, işbirliğinin ve bilincin evrimsel rollerini yadsıyan gen-merkezci bakış, insanı tarih sahnesinden silmekte, onu herhangi bir özne niteliğine sahip olmayan, alelade bir canlı organizmaya indirgemektedir. Oysa işbirliğinin sağladığı seçilimsel avantaj göz önüne alınmadan primatların biyolojik varoluşu açıklanamaz; bilincin sağladığı avantajları göz ardı ettiğinizde ise, insanı bir bütün olarak yok saymış olursunuz.

Bu kuşkusuz bilimsel açıdan yanlıştır, ama ideolojik olarak çok işlevseldir. Zira bugün insanın mevcut varoluşunun meşrulaştırılmasının tek yolu, o varoluşun yadsınmasıdır. Bilinç tarihselliktir ve çelişkidir. İkisi de yoksa, insan yoktur. İnsan yoksa, etik ya da politik bir sorun da yoktur.

Argüman

Bu çalışmada, bir insan davranışı olarak bencilliğin, insanlığa tarih-üstü bir özellik olarak atfedilemeyeceği, bencilliğin insanın “doğasının” değişmez bir unsuru olarak görülemeyeceği savından yola çıkarak, “insan bencildir” tezine bir eleştiri yönelttik. Bunu yaparken, öncelikle bencilliği bir kavram olarak ele aldık ve hangi davranışların bencillik olarak tanımlanabileceği konusunda bir çerçeve sunduk. Bu çerçevenin, bugünün popüler tartışmalarında bencillik etiketi takılan pek çok davranışı dışarıda bırakıyor olması, altı tekrar çizilmesi

gereken bir noktadır: Bencillik, bireysel, bilinçli ve iradi olmalıdır.

Buradan devamla, tarihte insanın bencilce davranmasının nasıl mümkün hale geldiğini inceledik. İnsanın doğa ile mücadelesinde bir aşama olarak artı-ürünün ortaya çıkışını, bu eşiği atlamasının hem sınıflı toplumların ortaya çıkmasını, hem de bir insan davranışı olarak bencilliğin toplumda yaygınlaşmasını mümkün hale getirdiğini, sınıfsal emek istismarı ile bencilliğin birbirlerinden önemli açılardan farklı olmakla beraber, aynı olanaklardan doğan, akraba davranışlar olduğunu vurguladık.

Ardından, kapitalist üretim biçimi ve onun egemenliği altında gelişen kapitalist toplumun tarihi boyunca, farklı dönemlerde bencilliğin nasıl kavramsallaştırıldığını ele aldık. Bu kavramsallaştırmanın evrimi bize, burjuvazinin bencilliğe yaklaşımının onun dönemsel ideolojik ihtiyaçlarıyla şekillendiğini gösterir nitelikteydi.

Bundan yola çıkarak, sunduğumuz çalışmanın argümanı şudur: Eğer bir davranış biçimi ve bu davranış biçiminin soyutlanması, belli bir sınıfın ihtiyaçları doğrultusunda tarihsellik arz ediyorsa, kendisi bağımsız bir “şey” değildir ve söz konusu sınıfın çıkarlarından ayrıksı tanımlanamaz ve anlaşılamaz. Eğer bir insan davranışı, ancak insanlığın bir bölümünün çıkarı önsel olarak incelenerek anlaşılabilirse, onun insan “doğasının” bir parçası olduğu savlanamaz. “İnsan doğası nedir?” sorusu, zaten insanda tarihsel olmayanın ne olduğunu arıyor olduğu için sorunludur. Ama “insan doğası bencildir” savı, tanım gereği sosyal, yani insanın kendi inşası olan bir zeminde gerçekleştirilen (üstelik

çok güçlü bir etik yük taşıyan) bir davranışın, ona dışsal olduğunu savlamak demektir ve bu, diğer her türlü eleştiriden önce, mantık dışı olduğu teslim edilmesi gereken bir meseledir.

Marx ve Engels, Alman İdeolojisi'nin önsözünde (2004, s.31) insanların “*kendi beyinlerinin ürünlerinin onları yaratan beyinlerin üzerine çıktığını, yaratıcıların kendi yarattıkları şeyler önünde secdeye vardıklarını*” sözlerler. Burada da durum tam olarak budur. Bir insan davranışı olarak bencillik, makale boyunca gösterdiğimiz üzere, mevcut toplumun maddi yapısı üzerinde yükselen ve üstyapının bir parçası olan, yani insan bilincinin bir ürünü olan ahlak tarafından değerlendirilen bir davranış biçimidir. Bu denli insanın ürünü olan bir şeyin, onun doğası olarak lanse edilmesi, insanın bilincinin de, kendine ve tarihe onları şekillendirici biçimde müdahale etme iradesinin de yadsınmasıdır.

Bu yadsıma ideolojiktir ve aynı zamanda gayribilimseldir. İki buçuk asır zarfında burjuva bilimi, insan davranışının temel motivasyonu olarak bencilliği ve çıkarıcılığı merkeze koyarak bilimsellikten sıdkını sıyrıp şarlatanlığa varmıştır.

Kaynakça

- Altınışik, E. (2016). *Sapiens'in günahları (II)*. Erişim tarihi: 15.06.2018 <http://haber.sol.org.tr/bilim/toplum-bilimleri/sapiensin-gunahlari-ii-166994>.
- Artuvan Korkmaz H. ve Nalçacı E. (2017). Nörofizyolojide bir dönüm noktası İngiltere' de gerçekleşiyor. Charles Scott Sherington (1857-1952). E. Nalçacı (Ed.) *Tarihselci yöntem ve bilim tarihi* (ss.127-150). İstanbul: Yazılama.
- Dawkins, R. (2006). *The selfish gene*. 30. yıldönümü basımı. New York: Oxford University.

- Engels, F. (1993). Ekonomi politiğin bir eleştirisi denemesi. *1844 elyazmaları içinde*. 2. Baskı. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol.
- Gould, S.J. (2005) *Darwin ve sonrası: Doğa tarihi üzerine düşünceler*. 7. Baskı. (C. Temürcü, Çev.) Ankara: Tübitak.
- Kubrick, S. (1968). 2001: *Bir uzay macerası*. ABD: Metro-Goldwyn-Mayer.
- Lenin, V.I. (1998). *Emperyalizm: Kapitalizmin en yüksek aşaması*. 10. Baskı. (C. Süreya, Çev.) Ankara: Sol.
- London, J. (1972). *Demir ökçe*. 6. Baskı. (E.T. Eliçin, Çev.) İstanbul: Ararat.
- Marx, K. (1993). *Ekonomi politiğin eleştirisine katkı*. 5. Baskı. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol.
- Marx, K. (2004). *Kapital – Birinci Cilt*. 7. Baskı. (A. Bilgi, Çev.) Ankara: Sol.
- Marx, K. ve Engels, F. (2004). *Alman ideolojisi (Feuerbach)*. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol.
- Marx, K. ve Engels, F. (2016). *Komünist Manifesto*. (G.D. Görsev, Ed.) İstanbul: Yazılama.
- Merriam-Webster (tarihsiz). “Egoism” kelimesinin anlamı. Erişim tarihi: 15.06.2018 <https://www.merriam-webster.com/dictionary/selfish>.
- Nietzsche, F. (1990). *Beyond good and evil*. (R.J. Hollingdale, Çev.) Middlesex: Penguin.
- Nietzsche, F. (2010). *Putların alacakaranlığı, ya da, çekiçle nasıl felsefe yapılır?*. (M. Tüzel, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Önal, N.E. (2017). *Bilmiyorlar, ama yapıyorlar*. İstanbul: Yazılama.
- Özbek, M. (2007). *Dünden bugüne insan*. 2. Baskı. Ankara: İmge.
- Rand, A. (1993) *The fountainhead*. New York: Signet.
- Rand, A. (1996) *Atlas shrugged*. (50. Yıldönümü basımı) New York: Signet.
- Smith, A. (2006) *Ulusların Zenginliği*. (H. Derin, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Şen, Ö. (2018). *Marx'ın marksizmi: Tarih ve Devrim*. İstanbul: Yazılama.
- Türk Dil Kurumu (Tarihsiz). “Bencil” kelimesinin anlamı. Erişim tarihi: 15.06.2018 www.tdk.gov.tr.